

prošlost. Sve dok se beda savremenog jugoslovenskog društva predstavlja kao beda starog socijalističkog modela nemaju nikavog problema apologete kapitalizma u povezivanju ekonomskog i društvenog razvoja Titove Jugoslavije sa usponom nacionalizma 1990-ih godina. Zavodljiva antitotalitarna vizija kontinuiteta između socijalističkog i nacionalističkog kolektivismu skriva "neosetni prelaz" iz antikomunističkog liberalizma u pravdanje narodnjačke zajednice, koja počiva na "ravnopravnosti etničkih sunarodnika" i samostalnoj nacionalnoj ekonomiji. Zato bi trebalo opreznije koristiti pomenuti rašireni obrazac tobožnje direktne konverzije: iz socijalističkog u nacionalistički kolektivismu. To što su primeri pokazivanja direktne konverzije iz borbenog liberalizma u etnički šovinizam usamljeni, dokaz je neukorenjenosti levičarske misli u Jugoslaviji. Antitotalitarni etnokratski liberalizam lako je postao sinonim novog patriotizma. Antitotalitarizam je u Istočnoj Evropi daleko uspešnije potisnuo antikapitalizam nego u Zapadnoj Evropi.

Ako se kao ključne prihvate razlike između u društvenoekonomskom pogledu različitih vizija poželjnog društva, onda je kod inteligencije u Jugoslaviji glavni tok konverzije tekao od marksističkog antikapitalizma ka liberalnom antitotalitarizmu. U opštem epohalnom zaokretu s leva udesno, na Balkanu je slepi nacionalnopatriotski osećaj kočio, zamagljivao i pomerao glavni pravac konverzije. Slep, a ne kritički patriotizam, bio je vodeća politička strast Balkana 1990-ih godina, a sve druge ideologije (liberalizam, socijaldemokratija, konzervatizam) prelamale su se kroz ovu prizmu, i što je još veća ironija, morale voditi računa o ovoj strasti kod biračkog tela na koje su opet vodeće elite indukovale istu strast. Dakle, nije na delu bila direktna već stupnjevita konverzija od marksizma ka etnokratskom liberalizmu: najpre je trebalo da levičari odbace neke ključne ideološke sadržaje (komunističko jugoslovenstvo), potom da u samopoimanje ugrade normalizovani "demokratski nacionalizam", pa da se tek onda preko nacionalizma transformišu u zagovornike nacionalne antitotalitarne pravne države. Rastegljiva antitotalitarna frazeologija je u svim fazama konverzije imala važnu vezivnu ulogu: u prvoj fazi u ime nacionalne države odbačeno je internacionalističko jugoslovenstvo kao mondijalizam, a u drugoj fazi je u ime istog cilja socijalistički kolektivismu osuđen kao oblik komandne totalitarne ekonomije. Osećajni nacionalni identitet bio je najčešći posrednik glavnog toka konverzije koja je u jednoj kobnoj fazi slepog patriotizma sejala mržnju i rat. Nužan uslov prelaza ka autoritarnom nacionalizmu bio je napuštanje ključnog segmenta marksizma, internacionalizma, u obliku kritike nepatriotskog mondijalizma. Etničko čišćenje uvek je pravdano potrebom stvaranja novog antitotalitarnog preduzetničkog (liberalnog) društva. Na Balkanu nije bilo etničkog čišćenja pod zastavom marksizma, jer je ovaj već bio prokazan kao mondijalizam. Zato je posrednik konverzije iz marksizma ka različitim verzijama šovinizma uvek bila demonizacija "totalitarnog komunističkog internacionalizma". Bilo bi zanimljivo ispitati stupanj podudarnosti srodnosti dve verzije antitotalitarne svesti (šovinističko-narodnjačke i etnokratsko liberalne "demokratsko–nacionalističke"), ali i dva nacionalistička obrasca (levičarskog i desničarskog).

Namera je bila da se ukaže na jednu važnu srodnost političke kulture i kulture stvaralačke humanističke inteligencije u Jugoslaviji. Domaće nasleđe nije jedini uzrok konverzije, ali je odredilo kulturu zaokreta. Upravo zato što nije u dovoljnoj meri odolela domaćoj političkoj kulturi, najveći deo pretežno srpske, stvaralačke inteligencije završio je u radikalnoj i prilično ostrašćenoj konverziji. Idejni zaokret nije nošen toliko nezasitim strastima vlastoljublja, niti usrećiteljskim egalitarnim strastima, čak ni novim revolucionarnim strastima, već naporom